

כוח המוח

לא מכבר צוין יום השנה ה-60 לפטירתו של אלוף יצחק שדה. זו הזדמנות לחזור להגותו הבלתי קונוונציונלית שתרמה תרומה גדולה לניצחון צה"ל במלחמת העצמאות ולתקומתה של מדינת ישראל

אלוף (מיל) שלמה גזית
לשעבר ראש אגף המודיעין. יו"ר המרכז לחקר כוח המגן ויו"ר העמותה לפרס לספרות צבאית ע"ש יצחק שדה

מבוא

יום השנה ה-60 למותו של אלוף יצחק שדה היה הזדמנות מצוינת לחזור ולעיין בעיקרי משנתו ובתרומתו הייחודית ל"הגנה" ולצה"ל.¹ יצחק שדה נמנה עם המפקדים שתרמו תרומה מכרעת ליכולת הלחימה של ה"הגנה" ולניצחון של צה"ל על צבאות ערב במלחמת העצמאות.

על תפיסתו המיוחדת של אלוף שדה ניתן ללמוד - בין היתר - ממאמר שכתב ב"מערכות" לפני 63 שנים. תזכורת קצרה: את ביטאון "מערכות" יסדו ב-1939 אליעזר ליבנה ואלעזר גלילי כדי להעמיד לרשות חברי ה"הגנה" כתב עת מקצועי בעברית בנושאי צבא וביטחון. יצחק שדה היה אחד היחידים ב"הגנה" שפירסם מאמרים ב"מערכות" (אם כי לא בשמו בשל החשש מפני השלטון הבריטי), כמעט כל המאמרים האחרים שפורסמו ב"מערכות" היו תרגומים מספרות מקצועית זרה.

ב-1950, כשכבר לא הייתה שום סיבה שלא לפרסם ב"מערכות" כתבות מקוריות בחתימת הכותבים, יזמנו במערכת של כתב העת מבצע שהיה באותם הימים יוצא

דופן: ביקשנו לפרסם חוברת אחת שתהיה כולה על טהרת ה"כחול-לבן", שכל כותביה יהיו ישראלים. ואכן החוברת המיוחדת הזאת ראתה אור ונקראה "בשבילי מחשבה צבאית". היא כללה כתיסר מאמרים של כותבים ישראלים - רובם ככולם עסקו במלחמה שהייתה ובלקחיה.

יצחק שדה היה אחד מתריסר הכותבים. במאמרו, שכותרתו הייתה "ההגנה הגמישה לאור קרב משמר העמק",² הוא ניתח את האופן שבו ניהל את הלחימה על הקיבוץ שחסם את דרכו של צבא קאוקג'י לחיפה.

מערכת משמר העמק - ביטוי לגאוניותו של יצחק שדה

המערכה על משמר העמק (4-14 באפריל 1948) הייתה הראשונה במלחמת העצמאות שנערכה כולה באור היום. היה זה קרב מול צבא סדיר שהפעיל ארטילריה ורכב משוריין בהתקפה גלויה ובהתעלמות מוחלטת מכוחות צבא ומשטרה בריטיים שעדיין שלטו בארץ. כוחות "צבא ההצלה" של פאוזי קאוקג'י כללו שלושה גדודי חי"ר בתקן מלא ועוד גדוד מסייע שכלל תותחים ושריוניות. הכוח שעמד לרשות יצחק שדה - נוסף על

שדה לימד אותנו לגבש תוכניות פעולה שמבוססות על הערכת מצב מדויקת

חברי משמר העמק - כלל גדוד של הפלמ"ח ופלוגת חי"ש חיפאית.

הקרב שניהל היה - בלשונו של שדה - "התקפת נגד מוצלחת. הותקפנו והתגוננו, אך לא הייתה זו הגנה פסיבית. ברגע הנכון עברנו מהגנה להתקפה, וההתקפות הן-הן שהכריעו לטובתנו".

והוא ממשיך ומסביר: "חסר לנו כמעט לחלוטין נשק מסייע. לא היה לנו כל נשק אנטי-טנקי, ומובן מאליו שלא היה לנו שום כלי בעל טווח דומה לזה של תותחי קאוקג'י. התקפת נגד במובן המקובל של המילה הייתה בלתי אפשרית בשבילנו, אבל לנצח היה הכרח, והכרח מוחלט.

"חולשתנו היחסית הורתה לנו עוד צורה של הגנה בעומק: הגנה גמישה עם ניצול יתרון נייד בצורה שניצלנוהו".³

תרומתו של יצחק שדה לחשיבה הצבאית

ב-65 השנים שחלפו מאז מלחמת העצמאות חוזרים רבים ושואלים כיצד הצליח יישוב קטן, שמנה קצת יותר מ-600 אלף נפש, לנצח במלחמה ניצחון מוחץ ולהכריע אוכלוסייה ערבית פלסטינית שהייתה כפולה מאיתנו בגודלה, ואחר כך, עם סיום המנדט הבריטי, לבלום ואף לנצח את חילות המשלוח של חמישה צבאות ערביים שפלשו לארץ וביקשו לסכל את הקמתה של המדינה היהודית.

הציטוט שהבאתי לעיל מדבריו של יצחק שדה מבטא את תמצית משנתו המותאמת לתנאי המלחמה והלחימה שלנו כאן ואז. היישוב היהודי בארץ יכול היה לגייס ולהפעיל לוחמים, אך לא יכול היה לציידם בנשק של צבא סדיר ולא יכול היה אף לקיים אימונים של יחידה שמעל למחלקת חי"ר.

תרומתו החשובה הנוספת של יצחק שדה: הקמת הפלמ"ח

תרומתו החשובה השנייה של יצחק שדה לניצחון במלחמת העצמאות הייתה הקמת הפלמ"ח. שדה הבין כי אל מול האתגרים הביטחוניים שיעמדו בפני היישוב היהודי אי אפשר יהיה להסתפק בכוח מיליציוני, אלא דרוש גרעין של כוח סדיר - אפילו בתנאי מחתרת.

לדעת שדה היו לכוח הסדיר המגויס שלושה יתרונות חשובים:

- כשירות. לוחמי הפלמ"ח התאמנו הרבה יותר מאשר חברי ה"הגנה" הרגילים.
- מוכנות. את הפלמ"ח ניתן היה להפעיל בהתרעה קצרה - מה שחסך זמן יקר.
- ניידות. הפלמ"ח היה נתון למרות הפיקוד העליון של ה"הגנה" וניתן היה להעבירו ולהפעילו בכל משימה ובכל מקום שנדרש.

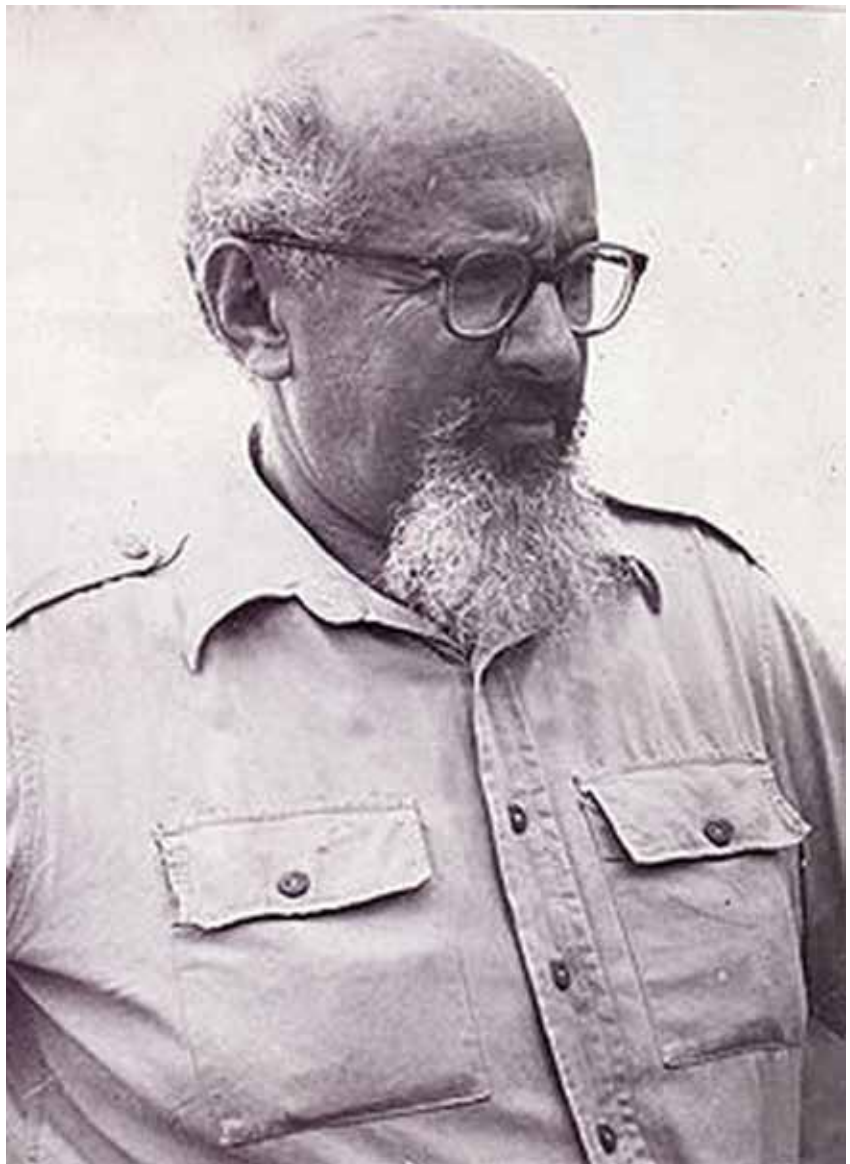
בהקשר הזה יש לציין יוזמה מקורית נוספת של יצחק שדה שנועדה לפתור את שאלת המימון של החזקת הכוח המגויס: הקמתם של מחנות העבודה ביישובי התנועה הקיבוצית בכל רחבי הארץ. לוחמי הפלמ"ח עבדו בקיבוצים וכך מימנו את עצמם. זה מה שאיפשר להם לעמוד בכל עת לרשות הנהגת היישוב. לא בכדי שרו הפלמ"חניקים "לפקודה תמיד אנחנו!"

סיכום

אינני בטוח כלל שיצחק שדה, הגאון הצבאי של היישוב שבמחתרת, היה עומד במבחני הקבלה לבה"ד 1 של היום. יצחק שדה היה ללא ספק מוגדר חריג ויוצא דופן. כיום כבר איננו מבקשים מהקצין הצעיר להפגין יצירתיות, מקוריות ונון-קונפורמיזם. דווקא אלה היו תכונותיו של יצחק שדה.

הערות

1. יצחק שדה נפטר ב־20 באוגוסט 1952. יום עיון על הגותו ועל פועלו לציין 60 שנה לפטירתו נערך החודש (פברואר 2013) בבית הפלמ"ח בתל־אביב. את יום העיון יזם המרכז לחקר כוח המגן. <http://www.galili.org.il>
2. מערכות סב-סג, <http://bit.ly/XNfdQR>
3. על מערכת משמר העמק ראו: אלחנן אורן, "הדיפת צבא ההצלה ממשמר העמק", מערכות 294-295, יולי 1984, <http://bit.ly/XNrx3w>

יצחק שדה ◀ אינני בטוח כלל שיצחק שדה, הגאון הצבאי של היישוב שבמחתרת, היה עומד במבחני הקבלה לבה"ד 1 של היום. יצחק שדה היה ללא ספק מוגדר חריג ויוצא דופן

פעולתו, איזה נשק מצוי בידו? ובעיקר - מהן נקודות העוצמה ונקודות התורפה שלו. היה עלינו תמיד לחפש את עקב אכילס של האויב ולפעול נגדו.

המפקדים אנשי ה"הגנה", חניכי משנתו של יצחק שדה, למדו ממנו לשאול תמיד כיצד מכריעים אויב במערכה כאשר אין בידנו אמצעים שהם סטנדרטיים לצבא סדיר, כאשר אין בידנו האמצעים שעומדים לרשות הכוח שמולנו.

אומנם עמדו לרשות היישוב מאות קצינים ומפקדים, בוגרי הצבאות הסדירים של מלחמת העולם השנייה, אך ניסיונם של אלה במסגרת צבאות סדירים גדולים לא סייע בידנו בהפעלת יחידות הלוחמים חסרות החימוש הסטנדרטי.

שדה לימד אותנו לגבש תוכניות פעולה שמבוססות על הערכת מצב מדויקת: מהו כוחו של האויב שעומד מולנו? מהם מאפייניו? מהן תוכניותיו הצבאיות ודרכי